

**Denisa VÍDEŇSKÁ, *Malí aristokraté. Život ve šlechtické rodině v 19. století očima dítěte*, Pardubice, Univerzita Pardubice 2021, 252 s.
ISBN 978-80-7560-367-8.**

Ve svém knižním debutu se Denisa Vídeňská věnuje fenoménu socializace dětí z aristokratického prostředí, a to primárně z pohledu samotných dětí, malých aristokratů a aristokratek. Časově je práce zasazena do období 19. století, přičemž zkoumání jsou podrobeny tři generace potomků přední aristokratické rodiny Auerspergů, respektive příbuzných rodů Colloredo-Mannsfeldů a Kinských. Monografie o rozsahu 252 stran vychází z autorčiny magisterské práce, obhájené v roce 2019 na Fakultě filozofické Univerzity Pardubice.¹

Dějiny dětství se v posledních letech těší vzrůstajícímu zájmu badatelů i širší veřejnosti, což platí také pro prostředí nejvyššího patra šlechtické společnosti – aristokracie. V první z celkem třinácti kapitol (*Představení historie dětství a šlechty jako badatelského tématu*) autorka přináší stručný vhled do historiografie zkoumaného tématu.

Vedle odborné literatury se práce opírá o bohatou pramennou základnu, podrobně představenou ve druhé kapitole (*Představení pramenného korpusu*). Tvořena je dětskou korespondencí, adresovanou převážně rodičům a prarodičům (autorka prostudovala více než tři stovky dopisů), dále pozoruhodným výchovným spisem *Paměti panenek*, který sepsala Wilhelmina kněžna Auerspergová (1826–1898) pro svou desetiletou dceru, a dvěma tzv. *scrapbooky* pocházejícími z pozůstalosti Wilhelminy Auerspergové (1857–1909) a její dcery Charlotte (1885–1907). Právě genderový aspekt pramenného korpusu ovšem skýtá jisté úskalí, neboť jak *Paměti panenek* a oba *scrapbooky*, tak větší část korespondence dokumentují primárně otázku dívčího dětství. Důsledkem toho je určitá nevyváženost, vyplývající z nerovnoměrného rozvržení pozornosti mezi dívky a chlapce, prostupující prakticky celou monografií.

Za jednu ze silných stránek recenzované publikace je možné považovat její pevné metodologické ukotvení. Prameny Denisa Vídeňská interpretuje za využití metodologických přístupů vycházejících ze závěrů sociologie, psychologie či kulturní antropologie (M. Halbwachs, J. Lacan, M. Mauss, a zejména pak P. Bourdieu a jeho *Teorie jednání*).

Ve čtvrté kapitole s názvem *Autobiografie postav: Představení aktérů* si autorka všímá proměn, kterých doznalo sociální, ekonomické a právní postavení šlechty v průběhu 19. století, stejně jako jejich specifických znaků a vnitřního členění. Konstatuje, že „hlavní a zásadní podmínkou pro to, aby člověk mohl být součástí uzavřeného společenství, byl jeho doložitelný původ, který se během proměnného 19. století stal základním a postupně

1 Denisa VÍDEŇSKÁ, *Reflexe rodinných strategií šlechtické výchovy ve světle dětské korespondence v 19. století*, diplomová práce, Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, Pardubice 2019.

i jediným symbolem výlučnosti aristokratů [...]“ (s. 28). Na tomto místě je třeba doplnit, že zásadním předpokladem příslušnosti k aristokracii byla především *starobylost* šlechtického původu, dokládána prostřednictvím tzv. Ahnenprobe, jež zakládala nárok na některé výsady vyhrazené aristokracii (přístup ke dvoru a nejvyšším dvorským úřadům, přijetí do některých řádů či ústavů šlechtičen). Na „bezchybný“ původ neměly vliv ani případné adopce, jak autorka naznačuje na příkladu Vincence Karla Auersperga (1812–1867) na s. 28–29, neboť adoptované předky nebylo možné do rodokmenu určeného k Ahnenprobe zahrnout.² Druhá část kapitoly je věnována jednotlivým aktérům a stručně nastiňuje jejich životní osudy.

Pátá kapitola nazvaná *Dítě a dětství* mapuje proměnu náhledu na dětství v jednotlivých dějinných etapách z pohledu dobové výchovné literatury; dotýká se také tématu organizace vzdělávání v habsburské monarchii a pedagogických směrů 19. století.

V šesté kapitole (*Svět chlapců*) se Denisa Vídeňská zaměřuje na otázku výchovy a vzdělávání šlechtických chlapců. Všimá si role jazyka ve šlechtické výchově, stejně jako genderových rozdílů ve vzdělávání chlapců a dívek. Jak autorka uvádí, vzdělání chlapců bylo jedním z předpokladů udržení sociálního a ekonomického statusu, bylo proto důkladnější a nákladnější než vzdělání šlechtických dívek. Se závěrem, že „omezený přístup ke vzdělání dívky v sociálním prostoru degradoval“ (s. 56), lze ovšem polemizovat, neboť společenské uznání aristokratek se neodvíjelo od úspěchu ve výkonu určité profese (zde ostatně přicházela v úvahu pouze služba u dvora), ale od zařazení ve dvorské hierarchii a zejména pak skutečnosti, zda aristokratka naplňovala ideál manželky, matky a hostitelky, k němuž byla výchovou systematicky vedena. V další části autorka otevírá téma role otce a mužských autorit ve výchově aristokrata. Způsob aplikování konkrétních pedagogických zásad dovedně ilustruje na příkladu již zmiňovaného Vincence Karla Auersperga, přičemž vychází z několika typů pramenů; vedle princových zápisků se jedná zejména o inventární seznamy zámeckých knihoven a rukopisnou knihu dochovanou po chlapcově vychovateli. Dokládá tak zásadní význam pojmů morálka a ctnost ve výchově šlechtických chlapců. Stranou pozornosti neponechává ani fenomén tzv. dětského hospodářství, jehož prostřednictvím rodiče vštěpovali dětem zásady hospodaření a odpovědného zacházení s penězi, stejně jako schopnost vážit si lidské práce.

Sedmá kapitola (*Svět dívek*) je věnována malým aristokratkám; popisuje charakter jejich vzdělávání, přičemž zdůrazňuje jeho orientaci na získání znalostí a dovedností nezbytných pro plnění sociálních rolí spjatých s postavením aristokratky. Jak autorka uvádí, hlavním socializačním nástrojem byla víra v Boha, s níž souviselo také vedení šlechtických dívek

2 Carl Edmund LANGER, *Die Ahnen- und Adelsprobe, die Erwerbung, Bestätigung und der Verlust der Adelsrechte in Österreich*, Wien 1862, s. 10.

k dobročinnosti. Podnětné jsou též autorčiny úvahy o rozporu mezi snahou vyvarovat se marnivosti na straně jedné a tlakem společnosti na reprezentativní zevnějšek na straně druhé.

V osmé kapitole (*Paměti panenek*) Denisa Vídeňská podrobně představuje již zmíněný spis *Paměti panenek*, jehož komentovaný překlad zařazuje jako přílohu monografie; popisuje okolnosti vzniku této výchovné příručky a její účel. *Paměti panenek* představují zajímavý doklad způsobu socializace malých aristokratek prostřednictvím her s panenkami, zahrnujících symbolické prvky převzaté z reálného světa. Denisa Vídeňská pramen interpretuje jako zrcadlo, ve kterém jeho autorka „jakožto matka nastavuje obraz společnosti, jenž se formuje v jednotlivých imaginárních postavách“ (s. 97). Panenky a jejich příběhy vnímá jako vzory, které mají být dívce nápomocné v socializaci ve světě aristokracie. Nejedná se ovšem pouze o teoretický výchovný spis, zrcadlíci představy dospělých, ale také o obraz skutečného dívčího světa her a osvojování socializačních strategií, neboť fiktivní dopisy panenek vycházejí z reálné korespondence mezi Wilhelminou (autorkou spisu) a její dětskou přítelkyní, jež byla vedena jménem panenek těchto dívek. Závěry, k nimž Denisa Vídeňská dochází, jsou zcela přesvědčivé a čtenáři tak prostředkují detailní vhled do hodnotového systému aristokracie, způsobu jejího myšlení a jednání.

Jako nástroj socializace malých aristokratek sloužily rovněž tzv. *scrapbooky*, jimž je věnován prostor v deváté kapitole (*Knihy plné vzpomínek: Scrapbooky*). Účelem těchto alb, tvořených širokou paletou záznamů (výstřižků, kreseb, zápisků, fotografií, pohlednic, lístků z cest, sušených květin apod.), bylo uchování vzpomínek na různá místa, události či osoby. Autorka je vykládá jako prostor pro připomenutí rodových tradic a uvědomění si výlučného postavení a současně jako „výraz individuální paměti, který v sobě obsahuje, tak jako tato paměť, řadu stop odkazujících na různé společenské skupiny, tedy na různé kolektivní paměti“ (s. 119).

Závěrečné čtyři kapitoly (*Zábavná dětská literatura; Vztahy mezi dětmi a společné volnočasové aktivity; Vztah dětí k rodinným autoritám; Tresty a odměny*) je možné považovat, i vzhledem k jejich skromnému rozsahu (od pěti do osmi stran textu), spíše za jakýsi náčrt dalších možných směrů bádání v oblasti dějin šlechtického dětství. Přesto však autorka i zde přichází s řadou zajímavých postřehů a myšlenek, například ohledně proměny míry benevolence ve vztahu dětí a výchovných autorit, v kapitole *Tresty a odměny* dále rozvíjí teorii o poskytování darů, hmotných i symbolických, jakožto nástroji socializace dětí.

Třebaže se Denisa Vídeňská ve své monografii nevyvarovala drobných formálních nedostatků (například nepřesné užití výrazu *nobilita*³ jako synonyma ke slovu šlechta na s. 15, nejednotný způsob uvádění zdrojů, autorka také zcela rezignovala na uvádění datace

3 Pojmem *nobilita* je častěji označována nižší vrstva šlechtické společnosti, případně příslušníci nové šlechty, jak autorka také uvádí na s. 28. Srov. též Jan ŽUPANIČ, *Nová šlechta rakouského císařství*, Praha 2006, s. 18.

citované korespondence), představuje její monografie mimořádně cenný příspěvek k dějinám dětství a šlechtických elit a rozšiřuje poznání také v oblasti studia dějin každodennosti, genderu a mentalit. Ocenit je třeba i vysokou jazykovou a stylistickou úroveň práce. Je výsledkem spojení talentu, badatelského nadšení a poctivé historické práce, založené na pečlivém studiu archivních pramenů a jejich inovativní interpretaci.

PhDr. Michaela Žáková, Ph.D.

Historický ústav AV ČR, v.v.i.

zakova@hiu.cas.cz

ORCID: 0000-0002-7415-8893